

ОМЕЛЯН ПРИЦАК 1919–2006

НЕ СТАЛО нашого видатного сучасника, великого вченого історика й сходознавця: в далекій Америці помер Омелян Прицак – іноземний член НАН України, організатор і почесний директор Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України, почесний головний редактор журналу “Східний світ”, перший лауреат академічної премії ім. А. Кримського, професор багатьох світових університетів, в тому числі й Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Народився він 7 квітня 1919 року поблизу Самбора на Львівщині. Середню освіту здобув у стінах Тернопільської гімназії, а далі пішли роки навчання у Львівському університеті. Сферою його зацікавлення все життя стали історія України та орієнталістика. Слід пам’ятати, що його студентські роки припали на період польської окупації Західної України, коли такий вибір ніяк не міг бути безпечним. Закінчення університетських студій збіглося з приходом до Львова Червоної армії. Його вчителем у галузі української історії був видатний вчений Іван Крип’якевич (1886–1967), а в орієнталістиці йому пощастило мати, хоч і не надовго, такого наставника, як наш великий сходознавець Агатангел Кримський (1871-1942). Омелян Прицак і був його останнім аспірантом.

Воєнна хуртовина поламала плани і сподівання молодого вченого і занесла його до Німеччини, де завдяки ще довоєнним знайомствам з німецькими науковцями йому вдалося продовжити сходознавчу освіту в Берлінському, а згодом у славетному Гьоттингенському університеті. У Гьоттингені він захистив у 1948 році дисертацію з орієнталістики.

Далі почалася досить важка праця в умовах еміграції, спочатку в Німеччині, а потім у США. У Гарвардському університеті він закінчив свою педагогічну роботу і вийшов на пенсію. Але кар’єра справжнього вченого ніколи не закінчується офіційною пенсією. Він продовжував активно працювати як дослідник і організатор наукової діяльності в обох обраних ним галузях науки.

Щоб прожити у “вільному”, але такому складному і жорстокому світі, в якому опинився Омелян Прицак, треба було мати неабияку волю та енергію, наполегливість у досягненні мети, аби заявити про себе і стати “кимсь” в обраній сфері діяльності, тобто в науці.

Він заглибився у вивчення цілого ряду мов алтайської групи, давніх і сучасних, бо виходив з розуміння класичного сходознавства як науки, що поєднує в собі історію і філологію, а історію розглядав

як науку “документальну”, а без філологічних знань прочитати тексти документів давніх часів – неможливо. Повноцінну історію України, цілком слушно вважав учений, без досконалого володіння східними матеріалами створити не можна. Важливе місце в історії території нинішньої України належить, як вважав Омелян Пріцак, саме народам алтайської групи мов. Дослідження цих мов у світовій науці, звичайно, велися, але праця була не скоординована і не сконцентрована на основних проблемах. Український вчений вивів цю галузь сходознавчої науки на нову висоту: він створив нову міжнародну наукову організацію – Урало-алтайське товариство, став його генеральним секретарем, а з 1958-го по 1965 р. – президентом. Потім заснував Постійну міжнародну алтаїстичну конференцію та організував видання щорічника “Ural-Altäische Jahrbücher”.

Розбудова алтаїстики як повноправної й важливої сходознавчої дисципліни є вагомим внеском професора О. Пріцака у світову орієнталістику, що назавжди залишиться в її історії.

Як знавця тюркських мов його було запрошено для участі у підготовці міжнародного двотомного енциклопедичного видання “*Philologia Turcicae Fundamenta*” (Wiesbaden, 1959). Перший том цієї енциклопедії майже на четвертину складається саме з праць О. Пріцака.

Але він не забував і україністику: час від часу з’являлися його праці з історії України. Та з другої половини 60-х рр. історія України зайняла в його науковій праці першорядне місце. В цей час брежнєвський режим розправився з “шістдесятниками”, у різний спосіб заклав рота українським історикам. О. Пріцак порятував честь української науки – повів рішучу боротьбу проти фальсифікації нашої минушини. Це не було легкою справою на Заході, де панувало, як і тепер, засліплення велетенськими просторами і багатонаціональною, по суті – імперською культурою Росії. Все ж він домігся того, що в найпрестижнішому і найбагатшому американському університеті було відкрито три кафедри: історії України, української філології й української літератури. Згодом було засновано й Український дослідний інститут Гарвардського університету, за-

початковано “Гарвардську серію українознавчих досліджень” і видання наукового журналу “Гарвардські українські студії”.

У 1988 році він розробив масштабний план святкування запровадження християнства на Русі, який і було здійснено. За його активною участю цього ж року було засновано Міжнародну асоціацію україністів, стали виходити томи “Гарвардської бібліотеки давнього українського письменства”.

Проголошення Україною незалежності відкрило новий етап у біографії вченого. Прибувши на батьківщину, він поринув у організаційну роботу з відродження українського сходознавства. Завдяки його науковому авторитетові і наполегливості в системі Академії наук було створено Інститут сходознавства, якому присвоїли ім’я його вчителя Агатангела Кримського. Він став першим директором цього закладу. Разом з тим було відновлено публікацію академічного журналу “Східний світ”, закритого режимом на початку 30-х рр., і він став його головним редактором; започатковано видання журналу “Сходознавство”, створено Асоціацію близькосхідних досліджень. Як головний редактор часопису в основу редакційної політики щодо вміщуваних матеріалів він поклав критерії високої професійності й наукової об’єктивності, яких свято дотримувався.

Омелян Пріцак розумів необхідність мати базу для подальшого розвитку орієнталістики і сприяв появі низки осередків сходознавчої освіти, насамперед Відділення сходознавства в Київському університеті. Його непокоїла відсутність у наших істориків інформації про новітні методи досліджень у гуманітарних науках на Заході, про ті наукові школи, що виникли у післявоєнні роки в Європі та Америці й оновили інструментарій пошуку нових знань, тоді як наші історики борсалися у прокрустовому ложі марксистських постулатів. Тож веде в університеті заняття з історіософії.

Величезне навантаження в умовах бюрократизму та безгрошів’я, боротьба за виживання інституту дуже мало залишали йому часу для власних досліджень. Але академік О. Пріцак продовжував працювати над своїм фундаментальним твором “Походження Русі”, де скрупульозно

зафіксовано і проаналізовано величезну кількість текстів різними мовами, які проливають світло на справді ще не розв'язане питання про походження Русі. Він детально дослідив саги стародавніх скандинавських скальдів і написи на порослих мохом кам'яних надгробках у далекій Ісландії, де згадувалося про походи варягів на придніпровські землі. Не менш глибоко він вивчив і східні свідчення про нашу країну у давнині. Вийшло два томи, для інших запланованих трьох лишилися матеріали. Але хто в змозі продовжити на необхідному рівні його монументальну працю?

Бібліографія його опублікованих праць різними мовами складе солідну книжку. На таку титанічну працю його надихала гаряча любов до своєї батьківщини, до свого народу.

Його наукова праця знайшла визнання сходознавців всього світу: він одержав почесні відзнаки і нагороди багатьох країн, став членом престижних академій і наукових товариств.

Для всіх українських сходознавців він був і залишається взірцем глибокої, різносторонньої ерудиції, наукової об'єктивності і патріотичного служіння своєму народові.

Ю.М. КОЧУБЕЙ